

גמרא סדורה

מסכת שבת

פרק י"ד - "נְשִׂמְנָה נְשִׂרְצִים"

מהדורה זו מוקדשת לילדי ונוער עתניאל הנפלאים
שנוסף ללימודיהם ועיסוקיהם באים כל לילה ללמוד את הדף היומי
"מפי עוללים ויונקים יסדת עוז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם" (תהלים ח, א)

לימוד פרק זה מוקדש:

לעילוי נשמת: ר' אשר מנדלבאום ז"ל

שנפטור אתמול, זכה לצאצאים ולמשפחה מדהימה שזכיתי לקבל מהם:

הרבה תורה, יראת שמים וחסד,

יהיה זה מקצת הכרת הטוב שיש לי כלפיהם,

ומצוות ניחום אבלים בימי הקורונה

המהדורה המעניקה חווית הצלחה

ומאהיבה את הגמרא על לומדיה

יוצא לאור על ידי עמותת "זכר בניך לימודי ה"

א' תמוז תש"פ

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמיין!!!

להארות והערות

דניאל ברק ווינט

טל' - 0526071122

דוא"ל vinetdb81@gmail.com

עתניאל ד.ג. הר חברון 9040700

תודה רבה לכל הלומדים שהעירו הערות והארות,
בזכותם מהדורה זו טובה יותר.
ובייחוד לרב נתנאל אריאל שהגיה, העיר והאיר הארות רבות בכשרון רב,
את כל מסכת שבת, אני מודה לו ולכולם

©

כל הזכויות שמורות

על הניקוד, הפיסוק החלוקה לסוגיות, פסקאות, עיצוב ועימוד,
שמורות לעמותת "וכל בניין לימודי ה" ולדניאל ברק ווינט.

מסכת שבת פרק י"ד - "שְׁמֹנֶה שָׁרְצִים"

1. קז, א-ב

רש"י

מִשְׁנָה

מתני'
שמונה שרצים. החולד והעכבר וגוי (ויקרא יא):
הצדן. חייב שבמינו ניצוד:
והחובל בהן חייב. דיש להן עור כדמפרש בגמרא והויא ליה חבורה שאינה חוזרת והויא ליה תולדה דשוחט. לוי"ה. ל"א כיון דיש להן עור נצבע העור בדם הנצרך בו דחייב משום צובע:
ושאר שקצים ורמשים. כגון תולעת ונחשים ועקרבים:
החובל בהן פטור. דאין להם עור:
שלא לצורך פטור. דאין במינו ניצוד והויא מלאכה שאינה צריכה לגופה ור' שמעון היא כדמוקי לה בגמ':
חיה ועוף שברשותו. פטור אם צדן שהרי ניצודין ועומדין:
והחובל בהן חייב. דיש להן עור:

גמ'
שמונה שרצים יש להן עורות. ופליגי אדרבנן דאמרי בהעור והרוטב האנקה הכח והלטאה והחומט עורותיהן מטמאין בכעדשה כבשרן אלמא הני ארבעה לית להו עור:
אלה הטמאים. בתר והאנקה והכח כתיב ודרשינן ה' יתירה דהטמאים לרבות שעורותיהן כבשרן וכתיב אלה למעוטי הנך דקרא קמא החולד והעכבר והצב:
אפילו רבנן מודו. דיש להן עור:
למה שמנו חכמים. בשחיטת חולין אלו שעורותיהן כבשרן והא ודאי משבשטא היא אדרבה למה שמנו חכמים אין להם עור דהא עורותיהן כבשרן קאמרי:
ואמר אביי הכי קאמר אין עור חלוק מבשר. אלא לאותן ד' שלא מנו חכמים חולד ועכבר וצב ותנשמת אבל האנקה הכח והלטאה והחומט אין עורן חלוק מבשרן ולא הוי חבורה ומי"מ קשיא לרב:
א"ל רבא והא למה שמנו קאמר. ולא טעי תנא בין מנו ללא מנו:
אין עור מטמא כבשר כו'. והכי קאמרי ליה דקאמרת לענין שבת יש להן עור אבל לענין טומאה עורותיהן כבשרן דאיתרבו מהטמאים אין עור מטמא כבשר אלא לאותן ארבעה שמנו:
מכלל דר' יוחנן כו'. בתמיה והא קתני התם גבי טומאה דכל ח' שרצים לר' יוחנן בן נורי יש להן עורות:
עורות:

שְׁמֹנֶה שָׁרְצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה⁴²⁸,
הַצָּדוֹן וְהַחּוֹבֵל בָּהֶן - חַיִּיב.
וְשָׂאֵר שְׁקָצִים וְרִמְשִׁים, הַחּוֹבֵל בָּהֶן - פְּטוּר.
הַצָּדוֹן לְצוּרָךְ - חַיִּיב,
שְׂלֵא לְצוּרָךְ - פְּטוּר.
חַיָּה וְעוֹף שֶׁבְרִשׁוּתוֹ, הַצָּדוֹן - פְּטוּר,
וְהַחּוֹבֵל בָּהֶן - חַיִּיב.

גְּמָרָא

מִדְּקַתְנִי: "הַחּוֹבֵל בָּהֶן - חַיִּיב" - מִכְּלָל דְּאֵית לְהוּ עוֹר.
 מֵאֵן תִּנְא?

אָמַר שְׁמוּאֵל:

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הֵיא,
 דִּתְנִין:

"**דְּבִי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר:**

שְׁמֹנֶה שָׁרְצִים - יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת" (חולין קכב).

רַבָּה פַּר רַב הוּנָא אָמַר רַב:

אֶפִּילוּ תִּמְאָה רַבְּנָן,

עַד כּאֵן לֹא פְּלִיגִי רַבְּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אֶלָּא לְעֵנִין טוֹמְאָה,
 דְּכַתִּיב: "**אֵלֶּה הַטְּמָאִים לָכֶם**"⁴²⁹ (ויקרא יא, לא) - לְרַבּוֹת שְׁעוֹרוֹתֵיהֶן כְּבָשָׂרוֹ,
 אֲבָל לְעֵנִין שֶׁבֶת אֶפִּילוּ רַבְּנָן מוֹדוּ.

וְלְעֵנִין שֶׁבֶת לֹא פְּלִיגִי?!

וְהִתְנִיא:

"**הַצָּדָא אַחַד מִשְׁמֹנֶה שָׁרְצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה,**

הַחּוֹבֵל בָּהֶן - חַיִּיב,

דְּבִי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי.

וְחַכְמִים אוֹמְרִים:

אִין עוֹר אֶלָּא לְמַה שְׁמֵנו חֲכָמִים."

אֲדַרְבֵּהּ, "לְמַה שְׁמֵנו חֲכָמִים" אִין לָהֶם עוֹר!

וְאָמַר אַבְיִי,

הַכִּי קָאֵמַר:

אִין עוֹר חֲלוּק מִבְּשָׂר אֶלָּא לְמַה שְׁלֵא מְנו חֲכָמִים!

אָמַר לִיה רַבָּא:

הָא "לְמַה שְׁמֵנו חֲכָמִים" קָאֵמַר!

אֶלָּא אָמַר רַבָּא:

הַכִּי קָאֵמַר: אִין עוֹר מִטְּמֵא כְּבָשָׂר אֶלָּא לְמַה שְׁמֵנו חֲכָמִים.

מִכְּלָל: דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, הֵנָּה נִמֵּי דְלֹא מְנו חֲכָמִים - מִטְּמֵאִין,

וְהָא קַתְנִי: "**דְּבִי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: שְׁמֹנֶה שָׁרְצִים יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת וְלֹא מִטְּמֵאִין!**"

אָמַר רַב אֲדָא פַּר מִתְּנָה:

תְּרִיץ הַכִּי:

⁴²⁸ **כֵּס וְזֶה לָכֶם הַטְּמָא בְּשָׂרָן הַשְּׂרִיץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֵד וְהַעֲכָבֵר וְהַצֵּב לְמִינֵהוּ. ל וְהַאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְטָאָה וְהַחֹמֵט וְהַתְּנִשְׁמֵת.** (ויקרא יא, כט-ל)
⁴²⁹ **אֵלֶּה הַטְּמָאִים לָכֶם בְּכָל הַשְּׂרִיץ כֹּל הַנִּגַּע בָּהֶם בְּמֵתֵם יִטְמָא עַד הָעֶרֶב**

"וּחֲכָמִים אוֹמְרִים: לְעֵינַי טוֹמְאָה, אִין עוֹר לְמָה שְׁמָנוּ חֲכָמִים".

ואכתי, לענין שבת לא פליגי?!

והתנא:

"הַצֵּד אַחַד מִשְׁמֵנָה שְׂרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה,

הַחוּבֵל בָּהֶן - חַיִּיב,

בְּשָׂרָצִים שֵׁשׁ לָהֶן עוֹרוֹת.

וְאִיזוֹ הִיא חֲבוּרָה שְׂאִינָה חוֹזֶרֶת?

נֶצְרַד הַדָּם, אִפְּ עַל פִּי שְׁלֹא יֵצֵא.

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר:

שְׁמֵנָה שְׂרָצִים - יֵשׁ לָהֶן עוֹרוֹת!"

אמר רב אשי:

מאן תנא קמא?

רבי יהודה,

דאזיל בתר גישתא.

דתנן:

"דְּבִי יְהוּדָה אוֹמֵר:

הַלְטָאָה - בַּחוּלְדָּה" (חולין קכב.).

אבל רבנן דפליגי עליה דרבי יוחנן לענין טומאה,

לענין שבת מודו ליה.

אי הכי, האי "דְּבִרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי", 'דְּבִרֵי רַבִּי יוֹחָנָן וּמַחְלוּקְתוֹ' מִיִּבְעֵי לִיה!

תני: 'דְּבִרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וּמַחְלוּקְתוֹ'.

רש"י

תריץ הכי. סמי מברייתא אלא ותני אין עור למה שמנו חכמים ומיהו לרב לא תקשי דהכי קאמרי ליה לענין שבת מודינא לך דהחובל בהן חייב אבל לענין טומאה פליגא דאין עור לאותן די שמנו:

בשרצים שיש להן עורות. לאותן די שלא מנו:

נצרר הדם. נאסף ונקשר במקום אחד שוב אינו חוזר ונבלע:

מאן ת"ק. דהך מתניתא דאמר בשרצים שיש להן עורות דמשמע דיש מהן דפטור: רבי יהודה היא דלענין טומאה לא יליף מאלה הטמאים אלא ההוא דאית ליה גישתא שעורו עב ויש לו עור ממש אינו כבשר ושאינו עב הוי כבשר והלטאה משום דעורה עב משוי ליה כחולדה בהעור והרוטב הלכך לענין שבת נמי לאו עור הוא בשלש מהן אנקה וכח וחומט אבל לרבנן דהעור והרוטב שמנו הלטאה בהך שעורותיהן כבשרן אלמא דטעמייהו לאו משום עור ולא עור אלא משום דרשה דקרא לענין טומאה הוא דפליגי משום קרא אבל לענין שבת מודו דודאי עור הן:

דברי ר' יוחנן בן נורי. דקתני בההיא ברייתא דלעיל לענין שבת כיון דלא איפלגו רבנן עליה אלא לענין טומאה דברי ר' יוחנן בן נורי ומחלוקתו מיבעי ליה:

כ"י

מנין לחבורה שאינה חוזרת.
ולמילף דההיא דחוזרת לאו
חבורה היא כגון הנך דאין להן
עור שנצרך בו הדם חבורתו
חוזרת לקדמותה או מכה קטנה
שלא נצרך הדם:

אילימא דקאי ריקמי ריקמי.
ונמר ממש אמר קרא שהוא
מנומר בגוונים:

אלא ככּוּשִׁי כו'. והאי נמר לשון
תמורה היהפוך כושי עורו ונמר
חברבורתיו כלומר וימיר
חבורת עורו לחזור לקדמותו
שלא יתקשה העור במקום
המכה:

2. קז, ב

בְּעָא מִינֵיהּ לִוֵּי מְדַבֵּי:
מנין לחבורה שאינה חוזרת?

דְּכִתְיב: **"הִיהֶפֶךְ כּוּשִׁי עוּרוֹ וְנִמְרַחְבְּרָתִיו"**⁴³⁰ (ירמיהו יג, כג).

מאי **"חברבורתיו"**?

אילימא: דקאי ריקמי ריקמי - האי **"וְנִמְרַחְבְּרָתִיו"**, 'נמר גווניו' מבעי ליה!

אָלָא: ככּוּשִׁי,
מה עורו דכּוּשִׁי - אינה חוזרת,
אף חברורה - אינה חוזרת.

⁴³⁰ הִיהֶפֶךְ כּוּשִׁי עוּרוֹ וְנִמְרַחְבְּרָתִיו גַּם אַתֶּם תִּזְכְּלוּ לְהִיטִיב לַמִּדֵּי הָרַע

3. קז, ב

רש"י

גמל. משום דגדול הוא נקט ליה:
מאילים. אילים מאדמים שנשחטו למלאכת המשכן בשביל עורותיהן:
והא אמר מר. בשמעתא קמייתא דמס' ע"ז:
ביצי כינים. קס"ד כינים קטנים כשיוצאים מביציהן:
הטפויין. שירוץ {שיירונו"ש:
חרקים זעירים ביותר (אקריות הגבינה?) [מאז מהדורת סונצינו נהפכה המלה הלועזית מתוך טעות למלה העברית "שירוץ" מחמת העניין]
 הטפויין וביצי כינים מתניתא היא ולא ידענא היכא תניא:
הצד פרוש. ממקום שאינו ניצוד ועומד כגון מעל גבי קרקע או מבגדיו מבחוץ:

"וְשֹׂאֵר שְׂקָצִים וְרִמְשִׁים, הַחֹבֵל בָּהֶן - פְּטוּר."

הא 'הורגן' - חייב.

מאן תנא?

אמר רבי ירמיה:

רבי אליעזר היא.

דתנא:

"רבי אליעזר אומר:

ההורג כינה בשבת - בהורג גמל בשבת."

מתקיף לה רב יוסף:

עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בכינה, דאינה פרה ורבה. אבל שאר שקצים ורמשים דפרין ורבין - לא פליגי.

ושניהם לא למדוה אלא מאילים.

רבי אליעזר סבר: כאילים,

מה אילים שיש בהן נטילת נשמה, אף כל שיש בו נטילת נשמה.

ורבנן סברי: כאילים,

מה אילים דפרין ורבין, אף כל דפרה ורבה.

אמר ליה אביי:

וכינה אין פרה ורבה?!

והאמר מר:

"יושב הקדוש ברוך הוא וזן מקרני ראמים ועד ביצי כינים!"

מינא הוא דמיקרי "ביצי כינים".

והתנא:

"טפויין וביצי כינים!"

מינא הוא דמיקרי "ביצי כינים".

והרי פרוש דפרה ורבה,

ותנא:

"הצד פרוש בשבת:

רבי אליעזר מחייב,

ורבי יהושע פוטר!"

אמר רב אשי:

צידה אהריגה קרמית?!

עד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע,

אלא דמר סבר: דבר שאין במינו ניצוד - חייב,

ומר סבר: פטור.

אבל לענין הריגה - אפילו רבי יהושע מודה.

רש"י

להוציא ממנה לחה. מלאכה שאינה צריכה לגופה היא שהפתח היא המלאכה וזה אין צריך להיות כאן פתח מעכשיו: **הצד נחש**. נמי הצידה היא המלאכה וזה אינו צריך לצידה אלא שלא תשכנו ואם יודע שתעמוד ולא תזיקנו לא היה צד:

4. קז, ב

"הֲצָדוּ לְצוּרָה - חַיִּיב, שְׁלָא לְצוּרָה - פְּטוּר."

מאן תנא?

אמר רב יהודה אמר רב:

רבי שמעון היא,

דאמר: מלאכה שאין צריכה לגופה - פטור עליה.

איכא דמתני לה אהא:

"הַמְּפִיס מוֹרְקָא בְּשַׁבָּת,

אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה - חַיִּיב,

אִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לְחָה - פְּטוּר" (עדויות ב, ה).

מאן תנא?

אמר רב יהודה אמר רב:

רבי שמעון היא,

דאמר: מלאכה שאין צריכה לגופה - פטור עליה.

ואיכא דמתני לה אהא:

"הֲצָד נְחֹשׁ בְּשַׁבָּת,

אִם מִתְּעַסֵּק בּוֹ שְׁלָא יִשְׁכְּנוּ - פְּטוּר,

אִם לְרְפוּאָה - חַיִּיב."

מאן תנא?

אמר רב יהודה אמר רב:

רבי שמעון היא,

דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור עליה.

5. קז, ב - קח, א

רש"י

השולה דג. שהיה ניצוד ועמד מבעוד יום :
כסלע. כרוחב סלע :
חייב. משום נטילת נשמה דתו לא חיי :
עביד רירי. שנוגעין בו וחוט הרירין נמשך מן האצבע :
דלדל. עקר שהפילתו על ידי דלדול זה :
בר המדורי אסברא לי. טעמא דהא מילתא :
כשותא. הומלון { **כְּשׁוֹת צמח, שנמנו מכינים את הבירה** }
 וגדל מתוך ההיזמי מריח הקרקע שההיזמי יונק ממנו :
מיחיב. ואף על פי שאינו מחובר לקרקע כדאמרין בעלמא (עירובין דף כח:) מאורא רבי :
פיטרא. פטריות בולייין { **בולייין: פטריות** } :
מאונא דחצבא. פעמים שהוא גדל בשפת הדלי ממים :
ושאינו נקוב פטור. משום דלא מחובר בקרקע עולם הוא :
לאו היינו רביתיה. דאין דרך זריעה שם אבל אלו שאמרנו. הוא עיקר גידולן :

אמר שמואל:

השולה דג מן הים, כיון שיבש בו כסלע - חייב.

אמר רבי יוסי בר אבין:

ובין סנפיריו.

אמר רב אשי:

לא תימא יבש ממש, אלא אפילו דעבר רירי.

אמר מר בר המדורי אמר שמואל:

הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעה - חייב.

מאי טעמא?

אמר רבא:

בר המדורי אסברא לי:

לאו אמר רב יששת: האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי - מיחייב משום עוקר דבר מגידולו? הקא נמי - מיחייב משום עוקר דבר מגידולו.

אמר אבוי:

קחא, האי מאן דתלש ^אפיטרא מאונא דחצבא - חייב,

משום עוקר דבר מגידולו.

מתיב רב אושעיא:

"התולש מעצי נקוב - חייב,

ושאינו נקוב - פטור!"

התם - לאו היינו רביתיה,

הכא - היינו רביתיה.

6. קח, א

כ"י

נקבי נקבי. מקום מושב נוצה: לא ניכתוב. דרחמנא אמר וכתבתם כתיבה תמה שלמה ולא מופסקת: **בכנפיו**. בעולת העוף משתעי שישענו בעוד כנפיו בו ומקטים כנפיו כל כנפי הגוף בלוי"ש {פלומי"ש: נוצות (הגדולות) [להבדיל מהפלומה שהן הנוצות הקטנות המכסות את כל הגוף]} בלע"ז נוצה הוא הדקה שהיא בבשר כמין צמר שאין לה שרשים קשים: **להכשיר את העור**. לימדך הכתוב שאינו צריך הפשט כעולת בהמה שפסל בה את העור: **פירצי**. היינו נקבי:

"חיה ועוף שברשותו, הצדן - פטור, והחובל בהן - חייב".

אמר רב הונא:

כותבין תפילין על גבי עור של עוף טהור.

אמר רב יוסף:

מאי קא משמע לן?

דאית ליה עור!?

תנינא:

"החובל בהן - חייב!"

אמר ליה אביי:

טובא קא משמע לן,

דאי ממתניתין - הוה אמינא: כיון דאית ביה ניקבי ניקבי - לא,

קא משמע לן.

כדאמרי במערבא:

כל נקב שהדיו עוברת עליו - אינו נקב.

מיתבי רבי זירא:

"**בכנפיו**"⁴³¹ (ויקרא א, יז) - להכשיר את העור".

ואי סלקא דעתך עור הוא, היכי מרבי ליה קרא?

אמר ליה אביי:

עור הוא, ורחמנא רבייה.

איכא דאמרי:

אמר רבי זירא:

אף אנו נמי תנינא:

"**בכנפיו**" (ויקרא א, יז) - לרבות את העור".

אי אמרת בשלמא: עור הוא, היינו דאיצטריך קרא לרבויה.

אלא אי אמרת: לאו עור הוא - אמאי איצטריך קרא לרבויה?

אמר ליה אביי:

לעולם אימא לך: לאו עור הוא,

ואיצטריך,

סלקא דעתך אמינא: כיון דאית ביה פירצי פירצי - מאיס,

קא משמע לן.

⁴³¹ ושם אתו בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה בית נוחח לה'

רש"י

7. קח, א

מאי אם יבא אליהו ויאמר.
היתר ואיסור אין תלוי בו דלא
בשמים היא:

והתנן עצמות הדג ועורו מצילין
באהל המת. לפי שאין מקבלין
טומאה כדתניא בת"כ עור יכול
עורות שבים כו' ועצמות הדג
נמי דכלי עצם דמקבלין
טומאה מכל מעשה עזים ילפינן
לה להביא דבר הבא מן העזים
מן הקרנים ומן הטלפים אבל
דגים לא וכל שאינו מקבל
טומאה חוצץ בפני הטומאה
ומשנה זו במס' כלים:

בעא מיניה מר ברבי רב נחמן פר יצחק:
מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור?

אמר ליה:

אם יבא אליהו ויאמר.

מאי "אם יבא אליהו ויאמר"?

אילימא: אי דאית ליה עור, אי דלית ליה עור - הא חזינן דאית ליה עור!

ועוד, התנן:

"עצמות הדג ועורו - מצילין באהל המת!"

אלא "אם יבא אליהו ויאמר": אי פסקא זנהמא מיניה, אי לא פסקא זנהמא מיניה.

8. קח, א

רש"י

דהו דלו. גליהן מגביהן :
לאקבולי אפיה. לעשות מחיצה סביבו כשהוא נפנה על דופני הספינה שלא יראה גילויו. ע"א לקנח :
ועכירי. ענין צער משום צער שאף הוא עכור ומפני שלא היה רוח מנשבת וראה המים נעשין גלין הבין שלכבוד אדם גדול הוא והנהר היה משוך מא"י לבבל :
תהי. הריח בו בקנקנו אם יין הוא או החמיץ כמו בת תיהא דאמר גבי יין נסך (ע"ז ד' סו:) כלומר בדקהו אם חכם הוא אם לאו :

מנין לדם שהוא אדום. דגבי נדה דם כתיב ותנן (נדה דף יט.) ה' דמים טמאים באשה וכולן משום דמראיתן אדומה אף על גב דשחור תנא בהו אמרינן שחור אדום הוא אלא שלקה :
ונאמר להלן ערלתו. גבי נטיעה (ויקרא יט) :

תמה. באותיותיה ערלתו :
ואין דנין ערלתו מערלת. דאין זו אמירה תמה שאינו מפורש בתוך התיבה ערלת מה :
תיפוק קרנא בעיניה. הבין בו שלנסותו בא :
אוכליה נהמא דשערי. כדי לשלשל דרופא היה שמואל :
ולא אחוי ליה בית הכסא. שמתוך כך מתהפך ומתבלבל הזבל במיעיו ומתמוגג כולו :

שמואל וקרנא הו יתבי אגודא דנהר מלקא. חזינהו למיא דקא דלו ועכירי. אמר ליה שמואל לקרנא: גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה, וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה, זיל תהי ליה אקנקניה. אזל אשכחיה לרב.

אמר ליה:

מניין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה?

אמר ליה:

דכתיב: "למען תהיה תורת ה' בפיה" 432 (שמות יג, ט) - מן המותר בפיה.

מניין לדם שהוא אדום?

שנאמר: "ויראו מואב מנגד את המים אדמים בדם" 433 (מלכים ב' ג, כב).

מניין למילה שבאותו מקום?

נאמר כאן: "ערלתו" 434 (ויקרא יב, ג), ונאמר להלן: "ערלתו" 435 (ויקרא יט, כג), מה להלן - דבר שעושה פרי, אף כאן - דבר שעושה פרי.

אימא: לבו,

דכתיב: "ומלתם את ערלת לבבכם" (דברים י, ז)!

אימא: אָזונו,

דכתיב: "הנה ערלה אָזנם" 436 (ירמיהו ו, ט)!

דנין "ערלתו" תמה, מ"ערלתו" תמה, ואין דנין "ערלתו" תמה מ"ערלת" שאינה תמה.

אמר ליה:

מאי שמך?

קרנא.

אמר ליה:

יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה!

לסוף עייליה שמואל לביתה, אוכליה נהמא דשערי, וכסא דהרסנא, ואשקיייה שיכרא, ולא אחוי ליה בית הכסא, כי היכי דלישתלשל.

432 והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיה מי ביד חזקה הוציאה ה' ממצרים

433 וישמימו בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדמים בדם

434 יביום השמיני ימול בשר ערלתו

435 וכי תבאו אל הארץ ונטעתם גל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל

436 על מי אדברה ואעידה ושמעו הנה ערלה אָזנם ולא יוכלו להקשיב הנה דבר ה' היה להם להרפה לא יחפצו בו

לייט רב ואמר: מאן דמצערן - לא לוקמוה ליה בני!
וכן הוה.

כתנאי:

"מניין למילה שבאותו מקום?

נאמר כאן - "עֲרֵלְתוֹ"⁴³⁷ (בראשית יז, יד),

ונאמר להלן - "עֲרֵלְתוֹ"⁴³⁸ (ויקרא יט, כג),

מה להלן דבר שעושה פרי, אף כאן דבר שעושה פרי,

דברי רבי יאשיה.

רבי נתן אומר:

אינו צריך, הרי הוא אומר: "ועֵרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בְּשָׂרוֹ עֲרֵלְתוֹ" (בראשית יז, יד),

מקום שניכר בין זכרות לנקבות."

⁴³⁷ ועֵרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בְּשָׂרוֹ עֲרֵלְתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמּוּיָהּ אֶת בְּרִיתִי הַפֶּר
⁴³⁸ וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵמֶל וְעֲרֵלְתֶם עֲרֵלְתוֹ אֶת פְּרִיּוֹ שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל

כ"י

9. קח, א

ונכרכות. האיגרות:
 בשערן. של אלו ואחר כך
 מכניסן בדפוס הקציצה שלהן:
 אספקלטור. שר הטבחים בלשון
 יוני:
 זה שהרגו מלך. ואלו לקו עיי
 בוראן:
 קאלוס. משובח טעם זה:

תנו רבנן:

"כותבין תפילין:

על גבי עור בהמה טהורה,

ועל גבי עור חיה טהורה,

ועל גבי עור נבלות וטרפות שלהן.

ונכרכות בשערן,

ונתפרות בגידן,

והלכה למשה מסיני, שהתפילין נכרכות בשערן, ונתפרות בגידן.

אבל אין כותבין:

לא על גבי עור בהמה טמאה,

ולא על גבי עור חיה טמאה,

ואינו צריך לומר על גבי עור נבלה וטרפה שלהן.

ואין נכרכין בשערן,

ואין נתפרות בגידן.

וזו שאילה שאל ביתוסי אחד את רבי יהושע הגרסי:

מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה?

דכתיב: "למען תהיה תורת ה' בפיה" ⁴³⁹ (שמות יג, ט) - דבר המותר בפיה.

אלא מעתה: על גבי עור נבלות וטרפות - אל יכתבו!

אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה:

לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות.

אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור,

איזה מהן משובח?

הוי אומר זה שהרגו מלך.

אלא מעתה: יאכלו!

אמר ליה: התורה אמרה: "לא תאכלו כל נבלה" ⁴⁴⁰ (דברים יד, כא) - ואת אמרת יאכלו!

אמר ליה: קאלוס.

⁴³⁹ והיה לך לאות על ירך ולקרוזן בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיה כי ביד חזקה הוצאך ה' ממצרים
⁴⁴⁰ לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מוכר לנכרי מי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו

10. קח, א-ב

רש"י

מתני' הילמי. שלמוייר"א
 {שלמוייר"א: מי מלח (של שימורים)} :
אבל עושה כו'. מפרש בגמ':
והלא הוא הילמי בין רב בין מעט. ואם המרובים אסורים אף המועטים אסורים ואם אלו מותרים אף אלו מותרין ובגמרא מפרש דלחומרא א"ר יוסי דכולן לאיסור מפני שהוא כמעבד מתקן את האוכל הנתון לתוכו כדי שיתקיים:
ואלו הן המותרין נותן שמן לתוך מים בתחלה. קודם שיתן המלח נותן שמן לתוך המלח בתחלה קודם שיתן המים דהשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין אבל לא יתן מים ומלח תחילה אפילו נותן שמן לבסוף דבשעה שנותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד :

גמ' מאי קאמר. מאי הילמי ומאי מי מלח :
לאסור או להתיר. האי דקאמר שניהן שוין לאיסור או להיתר :
כבשין. ירק שכובש להתקיים :
גיסטרא. כלי שבור של חרס ואינו ראוי לכל תשמיש כשלם ומקצין אותו לכך :

משנה

אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח, וטובל בהן פתו, ונותן לתוך התבשיל.

אמר רבי יוסי:
והלא הוא הילמי, בין מרובה ובין מועט!
ואלו הן מי מלח המותרין:
נותן שמן לבתחלה לתוך המים, או לתוך המלח.

גמרא

מאי קאמר?
אמר רב יהודה אמר שמואל:
הכי קאמר: אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין.

"אמר רבי יוסי:
והלא הוא הילמי, בין מרובין בין מועטין!"

איבעיא להו:
רבי יוסי, לאסור או להתיר?

אמר רב יהודה:
להתיר,
מדלא קתני: 'רבי יוסי אוסר'.

אמר ליה רבה:
הא מדקתני סיפא: "ואלו הן מי מלח המותרין",
מכלל דרבי יוסי לאסור!

אלא אמר רבה:
לאסור.

וכן אמר רבי יוחנן:
לאסור.

תניא נמי הכי:
"אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך התבשיל שבתוך גיסטרא,
אבל עושה הוא מי מלח מועטין, ואוכל בהן פתו,
ונותן לתוך התבשיל.
אמר רבי יוסי:
וכי מפני שהללו מרובין והללו מועטין, הללו אסורין והללו מותרין?
יאמרו: מלאכה מרובה - אסורה, מלאכה מועטת - מותרת!
אלא אלו ואלו - אסורין הן.
ואלו הן מי מלח המותרין:
נותן שמן ומלח או שמן ומים, ובלבד שלא יתן מים ומלח לבתחלה."

11. קח, ב

רש"י

שהביצה צפה בהם. כח המלח מעכבת מלשקוע:
למורייסא. של דגים:
אין מולחין צנון וביצה. ג' וד' חתיכות יחד שהמלח מעבדן ונעשין קשין והוי תיקון:
מריש הוה מלחנא פוגלא. בשבתא:
פוגלא. צנון:
כשרי. תילין גבוהים עיגול על עיגול:
מימלח לא מלחנא. שתיים יחד:
טבולי. בשעת אכילה מטבילנא ואכילנא:
קליפה חיצונה. דביצה היא החלבון אלא איידי דתני בהדי אתרוג וצנון קליפה נקט בה נמי לשון קליפה:
אין יוצאין מבני מעים. שמתקשרין ומתקשין ונעצרין:

(עזין צנון ואתרוג - סימן).

תני רבי יהודה בר חביבא:
"אין עושין מי מלח עזין".

מאי "מי מלח עזין"?

רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרווייהו:
 כל שהביצה צפה בהן.

וכמה?

אמר אבוי:
 תרי תילתי מילחא ותילתא מ'א.

למאי עבדי לה?

אמר רבי אבהו:
 למורייסא.

תני רבי יהודה בר חביבא:
"אין מולחין צנון וביצה בשבת".

רב חזקיה משמיה דאבוי אמר:
 צנון - אסור,
 וביצה - מותרת.

אמר רב נחמן:
 מריש הנה מלחנא פוגלא,
 אמינא: אפסודי קא מפסידנא ליה,
 דאמר שמואל:
 פוגלא חורפי מעלי.
 כיון דשמענא להא, דכי אתא עולא ואמר: במערבא מלחי כישרי כישרי,
 ממלח - לא מלחנא.
 טבולי - ודאי מטבילנא.

תני רבי יהודה בר חביבא:
"אתרוג,
צנון,
וביצה,
אילמלא קליפתן החיצונה,
אינן יוצאין מבני מעיים לעולם".

12. קח, ב

רש"י

לא טבע גברא בימא דסדום.
מפני שהמים מלוחין וכח
מליחתן מעכבו מלטבוע:
והפוכה מילה. דברים האמורים
בה הפוכין:

כשורא טבע. בתמיה:

מהו למימשי מהני מיא גרסינן.
מי אסור משום רפואה דגזור
רבנן בכל רפואות בשבת משום
שחיקת סממנין ואלו מרפאות
את העין:

שפיר דמי. דלאו מוכחא מילתא
דלרפואה עביד אף על פי
שמרפאין שרי דטעמא דרפואה
דאסירא ליתא אלא גזירה שמא
ישחוק סממנין דדמי לטחינה
שהוא אב מלאכה:

מהו למימץ ולמפתח. לשון אין
מעמצין את המת (לקמן דף
קנא): עוצם עיניו כשהוא רוחץ
מהן בשבת מהו שישגר ויפתח
עיניו כדי שיכנס מהן לעין:

כיוצא בו שמעתי. דהיכא
דמוכחא מילתא דלרפואה עביד
אסור ומימץ ומפתח נמי מוכחא
מילתא והא אסהדותא דרב
דימי דאמר לא טבע גברא בימא
דסדום נפקא לן מינה הא כיון
דמליחי טובא. מסו ואסר
למימץ ולמפתח:

זימנין א"ל וכו'. שקבל
משניהם:

ותרוייהו. רב מתנה ומר
עוקבא:

משמיה דאבוה דשמואל ולוי
אמרי. תרתי מיילי אמור חדא
משמיה דאבוה דשמואל וחדא
משמיה דלוי:

חד אמר. או אבוה דשמואל או
לוי:

יין בתוך העין. דעמיץ ופתח
אסור דמוכחא מילתא:

על גב העין מותר. דאמרי
לרחיצה בעלמא עבדי:

רוק תפל. שלא טעם כלום
משניעור משנתו:

אפילו על גב עין אסור. דמוכחא
מילתא דלרפואה דאילו
לרחיצה מאיס להכי נקט רוק
תפל לפי שהוא חזק ומרפא:

וליסעמיך כו'. אי"כ לוי ולא
חדא אמר בתמיה והא חדא
משמיה אתמר כד אמרן:

כי אתא רב דימי אמר:
מעולם לא טבע גברא בימא דסדום.

אמר רב יוסף:

הפוכה סדום, והפוכה מילה.
גברא הוא דלא טבע, כשורא - טבע!?

אמר ליה אביי:

לא מיבעיא קאמר: לא מבעיא כשורא, דאפילו בכל מימות שבועולם לא טבע,
אלא אפילו גברא, דטבע בכל מימות שבועולם - בימא דסדום לא טבע.

למאי נפקא מינה?

כי הא דרבין הוה שקיל ואזיל אחוריה דרבי ירמיה אגודא דימא דסדום.
אמר ליה: מהו למימשי מהני מיא בשבת?

אמר ליה:

שפיר דמי.

מהו למימץ ולמפתח?

אמר ליה:

זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי.

דאמר רבי זירא,

זימנין אמר לה משמיה דרב מתנה,

וזימנין אמר לה משמיה דמר עוקבא,

ותרווייהו משמיה דאבוה דשמואל ולוי אמרין,

חד אמר: יין בתוך העין - אסור,

על גב העין - מותר.

וחד אמר: רוק תפל, אפילו על גב העין - אסור.

תסתיים דאבוה דשמואל הוא דאמר: "יין בתוך העין - אסור, על גב העין - מותר",
מדאמר שמואל:

שורה אדם פיתו ביין ונותנו על גב העין בשבת.

דשמיעא ליה ממאן?

לאו דשמיעא ליה מאבוה?

וליסעמיך, הא דאמר שמואל:

רוק תפל אפילו על גב העין - אסור,

דשמיעא ליה ממאן?

אילימא דשמיעא ליה מאבוה,

אלא לוי ולא חדא אמר!?

אלא חדא שמיעא ליה מאבוה,

וחדא שמיעא ליה מלוי,

ולא ידעינן הי מאבוה, הי מלוי.

13. קח, ב - קט, א

רז"י

שורה במים: קילורין. לוזי"א {משחה לעין חולה} בלע"ז: ונותן ע"ג עיניו. דלדידיה כיון דאצרכוה לשרותה מע"ש איכא היכרא וליכא למיגזר ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא היא דכסבר שהוא יין: כולי האי ודאי לא שרא. דמוכחא מילתא: מר עוקבא הוה שכיח גבי מר שמואל ואב ב"ד היה בימיו כדאמרינן לעיל (דף נה. ובמועד קטן דף טו.). טיפת צונן. לתת בעיניו: ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית. נמי מאירה העינים: הוא היה אומר. ר' מונא: יד לעין. שחרית קודם שיטול ידיו: תיקצץ. נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו וכן כולן: לחסודה. ריבדא דכוסילתא פלימא"ה {פלימא"ה: איזמל (להקזת דם)} בלע"ז: לפי טבעת. נקב הרעי שעגול כטבעת: תיקצץ. ולא תגע שוב בעין או באוזן קודם נטילה: לגיגית. שמטילין בה שכר: תיקצץ. דלא תיגע קודם נטילת שחרית: יד. לעין מסמא קודם נטילה: יד. לאזן מחרשת: יד. לפה או לחוטם: מעלה פוליפוס. ריח החוטם והפה ולי"ג דיד לאמה לאו לענין שחרית נקט לה אלא משום דמביא לידי קרי ובמסכת נדה (דף יג.) אמרינן בה תקצץ משום האי טעמא ומשום דתניא בה נמי לטותא דתיקצץ תנייה נמי גבי הנך וכן יד לפי טבעת למשמש בה תדיר מביאתו לידי תחתוניות: בת חורין היא. הרוח השורה על הידים לפני נטילה: ומקפדת. בנטילתו לנוטלה יפה עד שישפוך מים יפה גי פעמים על ידיו: פוך. אם נותנו בעיניו: מעביר בת מלך. אם הזיקה לעיניו:

אמר מר עוקבא אמר שמואל:

שורה אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב עיניו בשבת, ואינו חושש.

בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא.

חזייה דההוה מייז ופתח.

אמר ליה:

כולי האי - ודאי לא שרא מר שמואל.

שלח ליה רבי ינאי למר עוקבא:

לישרד לן מר מהנד קילורין דמר שמואל.

שלח ליה:

שדורי משדרנא לך, דלא תימא: צר עין אנא,

אלא הכי אמר שמואל:

טובה טיפת צונן שחרית, ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית, מכל קילורין שבעולם.

תניא נמי הכי:

"אמר רבי מונא משום רבי יהודה:

טובה טיפת צונן שחרית,

ורחיצת ידים ורגלים ערבית,

מכל קילורין שבעולם.

הוא היה אומר:

יד לעין - תיקצץ.

יד לחוטם - תיקצץ.

יד לפה - תיקצץ.

יד לאוזן - תיקצץ.

יד לחסודה - תיקצץ.

יד לאמה - תיקצץ.

יד לפי טבעת - תיקצץ.

יד לגיגית - תיקצץ.

קט,א

יד - מסמא.

יד - מחרשת.

יד - מעלה פוליפוס."

תניא:

"רבי נתן אומר:

בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחוק ידיו שלש פעמים."

אמר רבי יוחנן:

פוך - מעביר 'בת מלך',

ופוסק את הדמעה,

ומרבה שיער בעפעפים.

תניא נמי הכי:

"רבי יוסי אומר:

פוך מעביר 'בת מלך',

ופוסק את הדמעה,

ומרבה שיער בעפעפים."

רַש"י

עלין. כך שם העשב:
 אין בהם משום רפואה.
 באכילתו להאיר העינים דלא
 מסו:
כוסברתא. אלייאנדר"א
 {אליינדר"א: כוסבר} :
אפילו לדידי. דמאור עינים אנא
 קשה לי לכאב העין אם אוכלנו:
גרגירא. אורוג"א {אורה [צמח
 המובא במלכים, ומכונה היום
 בן-חרדל]} :
אפילו לדידי. דמאור עינים אנא
 מעליא לי:
כל מיני כשות שרי. למיכל
 בשבת כדתנן במתני' כל
 האוכלים אוכל אדם לרפואה
 דלא מוכחא מילתא:
לבר מטרוזא. שאין אדם אוכל
 אלא לרפואה ומוכחא מלתא:

ואמר מר עוקבא אמר שמואל:
 עלין - אין בהם משום רפואה.

אמר רב יוסף:
 כוסברתא - אין בה משום רפואה.

אמר רב יששת:
 כשות - אין בהן משום רפואה.

אמר רב יוסף:
 כוסברתא - אפילו לדידי קשה לי.

אמר רב יששת:
 גרגירא - אפילו לדידי מעלי.

ואמר מר עוקבא אמר שמואל:
 כל מיני כשות - שרו, לבר מטרוזא.

רז"י

שְׂרִיקָא טוּיָא. לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם משחשכה שרי ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל ולא אמרינן דמי למתקן: **פיעפועי ביעי.** לטרוף ביצים מגולגלין בקערה: **אסור.** דמתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה: **עבדא ליה.** שריקא טוּיָא: **לרבך.** זעירי: **משמרת.** שמסננין בה שמרים: **כיון דמשתתי הכי.** שראוי לשותתו כמו שהוא בלא סינון: **דמיתכיל הכי.** בלא שירקא: **שנגפה.** שנכשלה ולקתה לשון פן תגוף (תהלים צא) דם מגפתה (מכשירין פ"ו מ"ח):

14. קט, א

אָמַר רַב חֲסֵדָא:
שְׂרִיקָא טוּיָא - שְׂרִי.
פיעפועי ביעי - אָסוּר.

דְּבִיתְהוּ דְּזַעֲרֵי עֲבָדָא לִיהַ לְחַיִּיא בַּר אֲשִׁי, וְלֹא אָכַל.
אָמְרָה לִיהַ: לְרַבְּךָ עֲבָדִי לִיהַ וְאָכַל, וְאַתָּה לֹא אָכַלְתָּ?!

זַעֲרֵי לְטַעֲמִיָּה,
דְּאָמַר זַעֲרֵי:
נִתְּנוּ אָדָם יוֹן צְלוּל וּמִים צְלוּלִין לְתוּדָה הַמְּשַׁמְרֶת בְּשֵׁבֶת וְאֵינֹו חוֹשֵׁשׁ.
אֶלְמָא: כִּיּוֹן דְּמִשְׁתַּתִּי הָכִי - לָאוּ מִיַּדִּי קַעְבִּיד,
הָכִא נְמִי, כִּיּוֹן דְּמִיתְכִּיל הָכִי - לָאוּ מִיַּדִּי קַעְבִּיד.

15. קט, א

רש"י

צומתה ביין. לשכך הדם :
 דמפנקי. מעונגין הן וכל דבר
 שהוא חזק קצת קשה לבשרן
 וצומתה :
 דדריכא ליה חמרא. חמור דרך
 לו על רגלו :
 שאני. שמכתו קשה ומסוכן
 ומחללין עליו את השבת :

ואמר מר עוקבא:
 מי שנגפה ידו או רגלו - צומתה ביין ואינו חושש.

איבעיא להו:
 חלא - מאי?

אמר רב הלל לרב אשי:
 כי הוינא בי רב כהנא, אמרי: חלא - לא.

אמר רבא:
 והני בני מחוזא, כיון דמפנקי, אפילו חמרא נמי מסי להו.

רבינא איקלע לבי רב אשי,
 חזייה דדריכא ליה חמרא אגבא דכרעיה, ויתיב קא צמית ליה בחלא.
 אמר ליה: לא סבר ליה מר להא דאמר רב הייל: חלא - לא!
 אמר ליה: גב היד וגב הרגל שאני.

איכא דאמרי:

חזייה דקא צמית ליה בחמרא.
 אמר ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רבא:
 הני בני מחוזא, כיון דמפנקי, אפילו חמרא נמי מסי להו?
 ומר נמי, הא מפנק!
 אמר ליה: גב היד וגב הרגל שאני.
 דאמר רב אדא בר מתנה אמר רב:
 גב היד וגב הרגל - הרי הן כמכה של חלל,
 ומחללין עליהן את השבת.

16. קט, א-ב

ר"י

רוחצין במי גרר. ואע"פ שהן מלוחין קצת דרך לרחוץ בהן בחול ולא מוכחא מילתא דלרפואה היא:

אבל לא בים הגדול. לקמן מפרש טעמא:

ולא במי משרה. ששורין בו פשתן ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה דמסו וכן בימה של סדום דמליח טובא ואין רוחצין בה אלא לרפואה ומוכחא מילתא:

הא. דקתני רוחצין בים הגדול ר"מ היא דמשוי כל הימים כי הדדי ולא מפליג בין ים הגדול לשאר הימים:

והא. דתני אין רוחצין רבי יהודה היא דמפליג בין ים הגדול לשאר ימים:

כל הימים כמקוה. לכל תורת מקוה ואין להם תורת מעיין ומה בין מקוה למעיין המעיין כשר לטבילת זב והזאת צפור מצורע דמים חיים הן ולקדש מי חטאת דבכולהו מים חיים כתיב בזב כתיב (ויקרא טו) ורחץ בשרו במים חיים במצורע כתיב (שם יד) אל כלי חרס על מים חיים במי חטאת כתיב (במדבר יט) מים חיים אל כלי ומטהר טמאים הטובלים במימיו כשהן זוחלין ומקלחים שהרי זה דרכו של מעיין כל עצמן זוחלין הן ומקוה שהן מים מכונסין אם הטביל במימיו דרך זחילתן במקום קטפרס אינה טבילה עד שיהא במקום אשבורן שלו קווין ועומדין והכי תניא בתורת כהנים אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל אך מעיין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן זהו פירוש מטהר בזוחלין בכל מקום ואני לא שמעתיו כן ואין המקוה כשר לטבילת זב ולהזיית מצורע ולקדש מי חטאת וכל הימים כמקוה שהכתוב קראן מקוה:

רבי יהודה אומר. לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול דביה משתעי קרא במעשה בראשית ששם נקוו כל מי בראשית:

ולא נאמר ימים. בלשון רבים אלא מפני שמעורבין בו מיני ימים הרבה שכל הנחלים הולכים אל הים:

רבי יוסי אומר כל הימים. וים הגדול תורת מעיין מים זוחלין עליהן לענין שהם מטהרין בזוחלין מפני שדרך להיות נחלים זוחלין עליהן וזה דרכן אבל פסולין הן לתורת מים חיים דהכתוב קראן מקוה:

אימור דפליגי לענין טומאה וטהרה. ומשום קרא:

לענין שבת. דטעמא משום רפואה הוא מי שמעת להו:

הא דאישתהי. בגוייהו אסור דמוכחא מלתא דלרפואה קא מכרין:

הא דלא אישתהי. אלא רחץ ויצא מותר:

בתרייתא. דקתני רוחצין בדלא אישתהי:

תנו רבנן:

"רוחצין: במי גרר,

במי חמתן,

במי עסיא,

ובמי טבריא,

אבל לא: בים הגדול,

ולא במי משרה,

ולא בימה של סדום".

ורמיהו:

"רוחצין: במי טבריא,

ובים הגדול,

אבל לא: במי משרה,

ולא בימה של סדום".

קשיא "ים הגדול" א"ים הגדול"!

אמר רבי יוחנן:

לא קשיא:

הא - רבי מאיר,

הא - רבי יהודה.

דתנן:

"כל הימים - במקוה,

שנאמר: "ולמקוה המים קרא ימים"⁴⁴¹ (בראשית א, י),

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

ים הגדול - במקוה,

ולא נאמר: "ימים", אלא שיש בו מיני ימים הרבה.

רבי יוסי אומר:

כל הימים - מטהרין בזוחלין,

ופסולין: לזבים,

ולמצורעים,

ולקדש בהן מי חטאת" (פרה ה, ח; מקוואות ה, ד).

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק:

קטב, אימור דפליגי לענין טומאה וטהרה,

לענין שבת - מי שמעת להו?!

אלא, אמר רב נחמן בר יצחק:

לא קשיא:

הא - דאישתהי,

הא - דלא אישתהי.

במאי אוקימתא לבתרייתא?

דלא אישתהי,

אי דלא אישתהי - אפילו במי משרה נמי!

דהתניא:

"רוחצין: במי טבריא,

⁴⁴¹ ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים ויקרא אלהים מי טוב

רָש"י

חטטין. מאלניץ {פצעים} :
 שלא נשתהי. בתוך המים
 דנראה כמיקר בעלמא :
 ביפין. שכן רוחצין בהן בחול
 לרחיצה שאינה לרפואה :
 ברעים. אין רוחצין דמוכחא
 מלתא דלרפואה ותרוייהו
 בדאשתהי :
 מי המשרה אמי המשרה לא
 קשיא. הך דקתני רוחצין במי
 המשרה אהנך תרתי דלעיל
 דקתני אבל לא במי המשרה הא
 דאשתהי הא דלא אשתהי :

ובמי משרה,
 ובימה של סדום, ואף על פי שיש לו חטטים בראשו.
 במה דברים אמורים: שלא נשתהא,
 אבל נשתהא - אסור!"

אלא, "ים הגדול" א"ים הגדול" לא קשיא:
 הא - כיפין שבו,
 הא - ברעים שבו.

"מי משרה" א"מי משרה" נמי לא קשיא:
 הא - דאשתהי,
 הא - דלא אישתהי.

17. קט, ב

רז"י

משנה

אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים,
אבל: אוכל הוא את יועזר,
ושותה אבוברואה.
כל האוכלין אוכל אדם לרפואה,
וכל המשקין שותה, חוץ: ממי דקלים,
וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה.
אבל שותה הוא מי דקלים לצמא,
וסך שמו עיקרין שלא לרפואה.

גמרא

אמר רב יוסף:
אזוב - אפרתה בר המג,
"איזביון" - אפרתה בר הינג.

עולא אמר:
מרוא חירא.

עולא איקלע לבי רב שמואל בר יהודה.
אייתו לקמיה מרוא חירא.
אמר: היינו אזוב דכתיב באורייתא.

רב פפי אמר:
שומשוק.

אמר רב ירמיה מדיפתי:
קוותיה דרב פפי מסתברא,
דתנן:

"מצות אזוב - שלשה קלחין,

ובהן שלשה גבעולין" (פרה יא, ט),
ושומשוק הוא דמשתכחא הכי.

למאי אכלי ליה?

לקוקאיני.

במאי אכלי ליה?

בשבע תמרי אוכמתא.

ממאי הויא?

מקימחא דשערי⁴⁴² דחליף עליה ארבעין יומין.

מתני'
אויזביון. מפרש בגמרא שאינו
מאכל בריאים ומוכחא מלתא
דלרפואה אכיל ליה :
אבל אוכל הוא את יועזר.
שהרבה אוכלין אותו כשהן
בריאין [באוצר מובא כאן הלעז
פוליו'ל, שפירושו: סוג של
נענע] ולא כתב היכן מצאנו] :
ממי דקלים. מפרש בגמרא:
וכוס עיקרין. משקה שכותשין
לתוכו עיקרי ירקות ובשמים
ובגמרא מפרש ליה :
מפני שהן לירוקה. לחולי של
ירקון ואינו מאכל בריאים :
לצמא. אם אינו חולה :

גמ'
אמר רב יוסף אזוב. דאורייתא
שהוכשר להזאה הוא שקורין
אברתא בר המג :
איזביון. דמתניתין הוא שקורין
אברתא בר הינג ויש מרבותי
מפרשים בר המג שגדל במקום
גמי בר הינג שגדל בין ההגים
רונצי"ש [רונצי"ש: קוצים] :
עולא אמר. אזוב דאורייתא הוא
מרוא חירא בלע"ז שלוי"א
[שלי"א: מרווה (צמח)] :
שומשוק. הוא אזוב דאורייתא :
ג' קלחים. דאגודה כתיב ואין
אגודה פחות מג' :
ובהן ג' גבעולין. בכל קלח ג'
גבעולין קנים דקים כעין של
קנבוס :
לקוקאיני. תולעים שבבני מעים :
דחליף עליה מ' יומי. משנטחן :

⁴⁴² מהדורת וילנא : (במנא)

18. קט, ב

רש"י

פּוֹתֶנֶק. בלע"ז פּוֹלַאִיל
 {פּוֹלַיִ"ל: סוּג שֶׁל נֶעֱנַע}:
 לַאֲרֻקָּתָא. תּוֹלְעִים שֶׁבִּכְבֵּד:
 מִמַּאי הוּי. הַחֹלִי:
 מִאֻמְצָא. בֶּשֶׁר בַּגְּחָלִים:
 אֲלִיבָא רִיקָנָא. קוֹדֵם אֲכִילָה:
 וּמְגִירֵי דְרֹבֵיִיא. לֹלְבֵי תִילְתָן
 כַּעֲיֵן לֹלְבֵי גַפְנִים:
 רֹבֵיִיא. תִּילְתָן פִּינְגְרֵי
 {פִּינְגְרֵי: חֵילְבָה (גְּרֵגְרֵינִית
 יוּוֹנִית, צִמַּח הַמִּשְׁמֶשׁ
 לְתַבְלִין)}:
 וּמִשְׁתֵּי מֵיא בְּתֵרֵייהוּ. הַאוֹכֵל
 אֶחָד מֵאלוֹ קוֹדֵם אֲכִילָה וְשׁוֹתָה
 אַחֲרָיו מֵיִם:
 וְאִי לֹא. אִי לִית לֵיה פּוֹתֶנֶק אִיִּי
 אֲכִילָה וְלֹא אִיתְּסִי:
 תַּחְלֵי. שַׁחְלֵי כְּרִישׁוּיָן
 {קְרִישׁוּיָן: שַׁחְלֵיִים}:
 לִימוּץ גְּרֵמָא. יֵהָא מוּצֵץ אֲבַר
 יִפְהָ מֵאוֹתוֹ בֶּשֶׁר וַיִּמְץ שִׁמְנוֹ
 בְּפִיו:
 גּוֹרְדָא דְאַסִּינְתָא. קְלִיפָה גְּרוּדָה
 מִן הַסֵּנָה:
 מַעֲלֵאֵי לְתַתָּאי. שְׁתַּהָא גְּרוּדָה
 מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה:
 דְּלִמָּא נַפְק. הַתּוֹלְעִים:
 אִיִּיִדֵי פּוּמִיָה. דֶּרֶךְ פִּיו:
 בֵּי שַׁבְּבֵי. בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת
 בַּחֲשֻׁכוֹתָא דְשִׁמְשֵׁי. לִיָּא בֵּי
 שַׁבְּבֵי בְּבֵית אֶחָד מִשְׁכְּנֵי שְׁלָא
 יֵרִיחַ הוּא הַרִיחַ שֶׁהוּא קֶשֶׁה לוֹ:
 נִסְכְּרִינָן לְנִקְבִים דִּילֵיה. יִסְתּוּם
 נַחֲרִירוֹ שְׁלָא יֵרִיחַ לִיָּא יִסְתּוּם
 נַחֲרִירוֹ וְנִקְבֵי אֲזַנּוֹ שְׁלָא יֵצֵא כַּח
 הַמִּשְׁקָה מִגּוּפּוֹ:
 מַפְנֵי אֲפְשִׁיחָה. מְקוּם שֶׁנִּפְשַׁח
 הַדָּקֵל אִישְׁבְּרִנְקִיִּיר
 {אִישְׁבְּרִיִּיר: לְגִזּוּם, לְדַלֵּל}:

"אָבֵל אֹכֵל הוּא אֶת יוֹעֶזֶר".

מַאי "יוֹעֶזֶר"?

פּוֹתֶנֶק.

לְמַאי אָכְלֵי לָהּ?

לְאַרְקָתָא.

בְּמַאי אָכְלֵי לָהּ?

בְּשֶׁבַע תְּמָרֵי חִיּוּרְתָא.

מִמַּאי הוּיָא?

מִאֻמְצָא וּמֵיא אֲלִיבָא רִיקָנָא.
 וּמִבֵּישְׂרָא שְׁמָנָא אֲלִיבָא רִיקָנָא,
 וּמִבֵּישְׂרָא דְתוֹרָא אֲלִיבָא רִיקָנָא,
 מִאֻמְגוּזָא אֲלִיבָא רִיקָנָא,
 וּמְגִירֵי דְרֹבֵיִיא אֲלִיבָא רִיקָנָא, וּמִשְׁתֵּי מֵיא אֲבַתְרֵיהּ.

וְאִי לֹא, לִיבְלַע תַּחְלֵי חִיּוּרְתָא.

וְאִי לֹא, לִיתֵיב בְּתַעֲנִיתָא, וְלִיתֵי בֵישְׂרָא שְׁמָנָא, וְלִישְׂדֵי אַגּוּמְרֵי, וְלִימִיץ גְּרָמָא,
 וְלִיגְמַע חֶלְא, וְאִיכָא דְאַמְרֵי: חֶלְא לֹא, מוּשׁוּם דְקָשֵׁי לְכַבְדָּא.

וְאִי לֹא, לִיִּיתֵי גּוֹרְדָא דְאַסִּינְתָא דְגְרִיָדָא מַעֲלֵאֵי לְתַתָּאי,

וְלֹא מִתַּתָּאי לְעֵילָא, דִּילְמָא נְפָקָא אִיִּיִדֵי פּוּמִיָה,

וְלִישְׁלָקָה בְּשִׁכְרָא בֵּי שַׁבְּבֵי,

וְלִמְחַר נִסְכְּרִינָן לְנִקְבֵין דִּידֵיהּ, וְלִישְׁתֵּי, וְכִי מַפְנֵי, מַפְנֵי אֲפְשִׁיחָה דְדָקֵלָא.

19. קט, ב

רש"י

חוטרא יחידאה. עץ הגדל יחיד בלא ענף:
לגילויא. מי ששתה מים מגולין:
חמשה כלילי. וורדין:
כוסאתא דשיכרא. כוסות:
עד דקיימי אנפקא. שיעמדו על מדה מחזקת אנפק והיא רביעית הלוג כדאמרינן בחזקת הבתים (בי"ב נח.):
ושגרא תנורא. הסיקה תנור:
וגרפתיה. מגחלים שיצטן קצת:
ואותבה לבינתא בגויה. ישב עליה ולא יכוח:
ונפק מיניה. הקיא הארס שבלע: **הוצא.** עלה של לולב:
אתרוג חליתא. מתוק:
ולחייקיה. לגויה יחקוק בתוכו חקק:
וליתבה בי מיללי דנורא. מניחו ע"ג גחלים לוחשות שיתבשל האתרוג בדבש:
בני מ' יום. שעברו עליהם מ' יום. ל"א של תינוק בן מ' יום:
ברזינא לזיבורא. כוס קטן מאד ושמו ברזינא מאותן מי רגלים שותין למי שנשכחו צרעה ומתרפא:
רביעתא לעקרב. רביעית לוג למי שעקצו עקרב:
פלגא ריבעא לגילויא. חצי לוג: **רבעא.** לוג:
אניגרון ואבנגר ותירייקי. מים שנשלק בהם בנגרי מין עשב ששמו בנגרי וסתם אניגרון מי שלק תרדין כדאמרינן (ברכות דף לה:): אניגרון מיא דסילקא ותירייקי צרי:
אידימי ליה כפרשא. תופסו ומייסרו שהפחד והמרוצה והכשות מתישין כחו ומחמם ומת הנחש בתוכו:
גובי. חתיכות חתיכות יצא הנחש ממנו: **גובי טרונצו"ץ** { **טרונצו"ש: קטעים** } בלע"ז:

"ושותין אבוברואה".

מאי "אבוברואה"?

חומטריא.

מאי "חומטריא"?

חוטרא יחידאה.

למאי עבדי לה?

לגילויא.

ואי לא - ליתי חמשא כלילי,
 וחמשא כוסתא דשיכרא,
 ונישלוקניהו בהדי הדדי, עד דקיימא אנפקא, ונישתי.

אימיה דרב אחד בוי בר אמי עבדה ליה לההוא גברא,
 חד כלילא וחד כוסתא דשיכרא, שלקה ואישקיתה,
 ושגרא תנורא וגרפתיה, ואותביתה לבינתא בגויה,
 ונפק כהוצא ירקא.

רב אויא אמר:

רביעתא דחלבא מעיזא חיוורתא.

רב הונא בר יהודה אמר:

ליתי אתרוגא חליתא, ולחייקיה ולימלייה דובשא, ולותבה בי מילליי דנורא, וליכליה.

רבי חנינא אמר:

מי רגלים בני ארבעים יום:

ברזינא - לזיבורא.

רביעאה - לעקרבא.

פלגא ריבעא - לגילויא.

ריבעא - אפילו לכשפים מעלו.

אמר רבי יוחנן:

אניגרון, ואבנגר, ותירייקה - מעלו בין לגילויא, בין לכשפים.

20. קט, ב - קי, א

רָשׁוּי

דַּטְרָקִיָּה. נשכו :
עוֹבֵרָא דַחְמָרָא חַיּוּוֹרְתִי. עובר הנמצא במעל חמורה לבנה :
דְּלֵא אִשְׁתַּכַּח טְרַפָּה. האם :
בַּר קֶשָׁא. ממונה למלך וישראל היה :
דִּילְמָא חַיּוּוֹא דְרַבְנָן. שעבר על נידוי חכמים ונחש הנושכו על כך אין לו רפואה לפיכך לא נמצא לו רפואה :
אִין רַבִּי. אין רבינו כך היה :
דְּכִי נַח נַפְשִׁיה דְרַב גְּזוּר רַב יַצְחָק. שהיו ממעטים משמחה אותה שנה ולא יהא אדם מביא אסא וגידימי להילולא בטבלא שהיו רגילים להביא הדס וענפי דקלים לשמוח לפני החתן והכלה וכשמביאים אותן לפניהם מקשקשים לפניהם בשוק בבואם בתופים וזוגין טבלא אשקליט"א {**אִישְׁקִילִיט"א**: פעמון} וגזר שלא יקשקשו לפניהם עוד :
דְּכַרְכִּיה. נכרך סביבותיו :
וְלִיִּסְחוּף דִּיקוּלָא. סל : **אֲרִישִׁיָּה**. דחיויא למעלה מראשו :
וְלִיהַדְקִיָּה מִיַּנְיָה. יוריד הסל מעט מעט לצד הנחש ויבדיל בו הנחש מבשרו שיעלה על הסל שאם אוחזו בידו או מנתקו בחזקה יכעוס וישכנו :
וְכִי סְלִיק. הנחש על הסל ימהר וישליכנו במים ויברח לו :
דְּמִיקְנִי בִּיה חַיּוּוֹא. כועס ורודף אחריו ומריח ריח פעמיו ורודפו :
לִירַכְבִּיה אַרְבַּע גְּרַמִּידִי. שיפסקו עקבי פעמיו ולא יוכל להריחם :
לִישׁוֹאֵר נַגְרָא. חרוץ של מים ידלוג :
אַרְבַּע חַבִּיתָא. שלא יעלה אליו מהר ולא יריח ריחו :
בִּי כּוֹכְבִי. במקום גלוי שלא יעלה דרך הגג ופיל עצמו עליו :
שַׁחְפִּי. ענפים וקסמים וכל דבר המקשקש זה בזה ומשמיע קול כשיעבור עליהן וירגישו החתולים ויאכלוהו :
בִּי חַלְתָּא. בין החולות שאין נחש יכול לרוץ שם ויחזור לאחוריו :
אִי יַהִיב דַּעְתִּיהָ עֲלָה. לתאות תשמיש :

האי מאן דבלע חיויא,
 לזכליה כשותא במילחא,
 וליריהטיה תלתא מילי.

רַב שִׁמְי בַר אֲשִׁי חַזִּייה לְהֵהוּא גְבָרָא דְבָלַע חַיּוּוֹא.
אִידְמִי לִיה כְּפָרְשָׁא,

אוֹכְלִיהָ כְּשׁוֹתָא בְּמִילְחָא, וְאַרְהֵטִיָּה קַמִּיהָ תְּלַתָּא מִיָּלִי, וְנִפְקַ מִיַּנְיָה גּוֹבִי גּוֹבִי.

אִיכָא דְאָמְרִי:

רַב שִׁמְי בַר אֲשִׁי בָלַע חַיּוּוֹא.

אַתָּא אַלְיָהוּ אִידְמִי לִיה כְּפָרְשָׁא,

אוֹכְלִיהָ כְּשׁוֹתָא בְּמִילְחָא, וְאַרְהֵטִיָּה קַמִּיהָ תְּלַתָּא מִיָּלִי, וְנִפְקַ מִיַּנְיָה גּוֹבִי גּוֹבִי.

האי מאן דַּטְרָקִיָּה חַיּוּוֹא -

לִיתִי עוֹבֵרָא דַחְמָרָא חַיּוּוֹרְתָא, וְלִיקְרַעִיהָ, וְלוֹתְבִיהָ עֵילוּיָהּ.

וְהִנֵּי מִיָּלִי דְלֵא אִישְׁתַּכַּח טְרַפָּה.

קִי, א

ההוא אבר קשא דפומבדיתא דַּטְרָקִיָּה חַיּוּוֹא.

הוה תליסר חמרי חיוורתא בפומבדיתא, קרעניהו לכולהו, ואישתכחו טריפה.

הואי חדא בההוא גיסא דפומבדיתא, עד דאזלי מיייתי לה, אכלה אריה.

אָמַר לְהוּ אַבְיִי:

דִּילְמָא חַיּוּוֹא דְרַבְנָן טְרָקִיָּה, דְּלִית לִיה אֶסוּתָא,

דְּכַתְיב: "וּפְרִץ גְּזֵר יִשְׁכְּנוּ נַחֲשׁ"⁴⁴³ (קהלת י, ח).

אָמְרוּ לִיה: אִין רַבִּי,

דְּכִי נַח נַפְשִׁיה דְרַב,

גְּזוּר רַב יַצְחָק בַּר בִּיסְנָא דְלִיכָא דְלִימְטִיָּיה אֶסָא וְגִידְמִי לְבִי הִילּוּלָא בְּטַבְלָא,

וְאָזַל אִיהוּ אֶמְטִי אֶסָא וְגִידְמִי לְבִי הִילּוּלָא בְּטַבְלָא,

טְרָקִיָּה חַיּוּוֹא וּמִית.

האי מאן דכרכיה חיויא -

לִינְחוֹת לְמִיָּא וְלִיִּסְחוּף דִּיקוּלָא אֲרִישָׁא וְלַהַדְקִיָּה מִיַּנְיָה,

וְכִי סְלִיק עֵילוּיָהּ לִישְׁדִּיהָ לְמִיָּא, וְלִיִּסְלוֹק וְלִיתִי.

האי מאן דמיקני ביה חיויא -

אִי אִיכָא חַבְרִיָּה בְּהַדְיָה - לִירַכְבִּיהָ אַרְבַּע גְּרַמִּידִי,

וְאִי לֹא - לִישׁוֹאֵר נַגְרָא,

וְאִי לֹא - לִיעֵבֵר נַהֲרָא,

וּבְלִילְיָא - לוֹתְבִיהָ לְפוּרְיָא אַרְבַּעָה חַבִּיתָא, וְנִיגְגִי בִי כּוֹכְבִי,

וְלִיתִי אַרְבַּעָה שׁוֹנְרִי וְלִיִּסְרִינְהוּ בְּאַרְבַּעָה כְּרַעִי דְפוּרְיָהּ,

וְלִיתִי שַׁחְפִּי וְלִישְׁדִּי הַתָּם, דְּכִי שָׁמַע קְלִי, אֶכְלִי לִיה.

האי מאן דרהיט אבתריה - ליריהיט בי חלתא.

האי איתתא דחזיא חיויא,

ולא ידעה אי יהיב דעתיה עילוה, אי לא יהיב דעתיה עילוה -

⁴⁴³ חופר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש

רפ"י

תשלח מאנה. תפשוט בגדיה ותשליכם לפניך:
מאי תקנתא. אי יהיב דעתיה עלה:
תשמש קמיה. עם בעלה ותתגנה בפניו:
ותשדי ביה. ותזרק ביה:
דשתנא אנא. דרך נשים לי ולחש בעלמא הוא:
דעייל בה חיויא. כשהוא תאב לה נכנס כולו באותו מקום:
ליפסעה. יפסקו את רגליה זה מזה:
אתרתי חביתי. מקצתה על זו ומקצתה על זו כדי שיפתח רחמה:
ונישדי אגומרי. כי היכי דניסליק ריחא:
אגנא תחלי. סל מלא שחליים:
ריחתנא. יש לו ריח טוב:
וליתבו התם. על גבי קרקע תחת מושבה:
וליטרוקינהו בהדדי. היין והשחליים כדי שיעלה הריח:
צבתא. איטנליי"ש { **טינליי"ש**: **צבת** }:
דאי לא. קלי ליה הדר עילוה:

תשלח מאנה ונשדייה קמיה,
 אי מפרך בהו - דעתיה עילוה,
 ואי לא - לא יהיב דעתיה עילוה.

מאי תקנתה?

תשמש קמיה.

איכא דאמרי:

כל שכן דתקיף ליה יצריה!
 אלא תשקול ממזיה ומטופרה ותשדי ביה,
 ותימא: "דישתנא אנא".

האי איתתא דעייל בה חניא -
 ליפסעה ולתבוה אתרתי חביתא,
 וליתי בישרא שמנה ולישדי אגומרי,
 וליתי אגנא דתחלי וחמרא ריחתנא ולותבו התם, וליטרוקינהו בהדי הדדי,
 ולינקוט צבתא בידה, דכי מירח ריחא נפיק ואתי,
 ולישקליה וליקלייה בנורא,
 דאי לא - הדר עילוה.

21. קי, א

רש"י

לאיתווי טחול לשינים. ואע"פ שקשה לבני מעיים:
 כרשינין לבני מעיים. ואע"פ שקשה לשינים כדאמרינן בברכות (דף מד:): סד"א כיון שקשים לאדם לאו אורחיה למיכלינהו אי לאו לרפואה שיש בהם ומוכחא מילתא וניתסר קמ"ל:
 צלפים. פרי של צלף קפריי"ר {שיח-צלף}:

"כל האוכלין אוכל אדם לרפואה, וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס עיקריו, מפני שהן לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו, וסך שמו עיקריו שלא לרפואה."

"כל האוכלין" - לאיתווי מאי?

לאיתווי טחול לשינים, וכרשינין לבני מעיים.

"כל המשקין" - לאיתווי מאי?

לאיתווי מי צלפין בחומץ.

אמר ליה רבינא לרבא: מהו לשותות מי רגלים בשבת?

אמר ליה:

תנינא:

"כל המשקין שותה" - ומי רגלים לא שתו אינשי.

רש"י

תלאי. דקלים נטיעות מין תמרים שנקרא בלשון ארמי תאליי:
כסא קמא. דשתו מהנהו מיא:
מרפי. זבל שבמעיס במקצת:
איךך. כוס שני:
משלשל. מאד:
היכי דעיילי. צלולים:
הכי נפקי. שמנקין המעיים מן הרעי מראשונים:
והוא דלא רגיל. למשתי שיכרא כבר עברו מ' יום:
רב יוסף אמר זיתום המצרי. הוא מי דקרים ועל שם שדוקרים את החולי:
תלתא קורטמי. כרכום:
סיסני. כלי שנותנין בו תמרים כדאמרינן בעלמא (בימי דף סז):
 ואי אגבהינהו בסיסני קננהו וסימניך דלא תחליף שמעתתא שם כלי זה יהא לך סימן שיש בו שני סמכין רב יוסף אמר שערי:
בין דבחא לעצרתא. בין פסח לעצרת:
דקמיט. עצור:

22. קי, א

[**"וְכַל הַמְשָׁקִין שׁוֹתֶהּ**] חוץ ממי דקלים [ובוס עיקריו, מפני שהו לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו, וסך שמו עיקריו שלא לרפואה].

תנא:

"חוץ ממי דקרים".

מאן דתנא: "מי דקרים" - שהם דוקרים את המרה, ומאן דאמר: "מי דקלים" - שיוצאין מן שני דקלי.

מאי "מי דקלים"?

אמר רבה בר רבונא:

תיתי תלאי איכא במערבא, ונפקא עינא דמיא מבינייהו.

כסא קמא - מרפי,

איךך - משלשל,

ואיךך - כי היכי דעיילי, הכי נפקי.

אמר עולא:

לדידי שתי שיכרא דבבלאי, ומעלי מינייהו.

והוא דלא רגיל ביה ארבעין יומין.

רב יוסף אמר:

זיתום המצרי - תילתא שערי,

ותילתא קורטמי,

ותילתא מילחא.

רב פפא אמר:

ותילתא חיטי,

ותילתא קורטמי,

ותילתא מילחא וכמונא.

וסימוניך: סיסאני.

ושתי להו בין דבחא לעצרתא,

דקמיט - מרפי ליה,

ודרפי - קמיט ליה.

23. קי, א-ב

"וְכֹס עֶקְרִין".

מאי "כוס עקרין"?

אמר רבי יוחנן:

לייתי מתקל זוזא קומא אלכסנדריא, ומתקל זוזא גביא גילא, ומתקל זוזא פורכמא רישקא, ולישחקינהו בהדי הדדי.

לזבה - תלתא בחמרא, ולא מיעקרא.

לירקונא - תרין בשיכרא, ומיעקר.

"לזבה - תלתא בחמרא, ולא מיעקרא".

קיב

ואי לא - לייתי תלתא קפיזי שמכי פרסאי, ונישלוך בחמרא, ונשקיה, ונימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לותבה אפרשת דרכים, ולינקטה כסא דחמרא בידה, וליתי איניש מאחורה וליבעתה, ולימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לייתי בונא דכמונא, ובונא דמוריקא, ובונא דשבלילתא, ונישלוך בחמרא, ונשקיה, ונימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לייתי שיתין שיעי דדנא, ולשפיה, ולימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לייתי פשטינא, ולישלוך בחמרא, ולשפיה, ונימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לייתי חרונגא דהיגתא רומיתא, וליקלי, וליסבה בשחקי דכיתנא - בקייטא, ובשחקי דעמר גופנא - בסיתוא.

ואי לא - ליכרי שבע בירי, וליקלי בהו שבישתא ילדה דערלה, ולינקטה כסא דחמרא בידה,

ולוקמה מהא ולותבה אהא, ולוקמה מהא ולותבה אהא, ואכל חדא וחדא לימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לייתי סמידא, וליסבה מפלגא לתתאי, ולימא לה: קום מזוביך.

ואי לא - לייתי בעעתא דנעמיתא, וליקלי, וליסבה בשחקי דכיתנא - בקייטא, ובשחקי דעמר גופנא - בסיתוא.

ואי לא - ליפתח לה חביתא דחמרא לשמה.

ואי לא - לנקיט שערתא דמשתכחת בכפותא דכידנא חירא,

אי נקטה חד יומא - פסקה תרי יומי,

ואי נקטה תרי יומי - פסקה תלתא יומי,

ואי נקטה תלתא יומי - פסקה לעולם.

"לירקונא - תרין בשיכרא, ומיעקר"⁴⁴⁴.

ואי לא - לייתי רישא דשיבוטא דמילחא, ולישלוך בשיכרא, ולישתני.

ואי לא - לייתי מוניני דקמצי.

ואי ליכא מוניני דקמצי - לייתי מוניני דנקירי, ולעייליה לבי בני ולישפיה.

ואי ליכא בי בני - לוקמיה בין תנורא לגודא.

אמר רבי יוחנן:

הרוצה שיחממנו - ינחמנו בסדינו.

רב אחא בר יוסף חש ביה, עבד ליה רב כהנא, ואיתסי.

ואי לא - לייתי תלתא קפיזי תמרי פרסייתא, ותלתא קפיזי דקירא דנישתרופי, ותלתא קפיזי אהלא תולענא, ולישלוקינהו בשיכרא, ולישתני.

ואי לא - לייתי עילא בר חמרא, וליגלח מציעתא דרישא, ולישביק ליה דמא מאפותיה, ולותביה ארישיה, וליזהר מעיניה, דלא ליסמי להו.

ואי לא - לייתי רישא דברחא דמנח בכיבשא, ולישלוך בשיכרא, ולישתני.

ואי לא - לייתי דבר אחר חוטרנא, וליקרעיה, ולותביה אליביה.

ואי לא - לייתי פרתא מכבתותא דמישרי.

ההוא טייעא דחש ביה,

רש"י
 קומא אלכסנדריא. שרף אילנות של אלכסנדריא:
 גביא גילא. אלונים {צריף (אלום). מלח גבישי המורכב בעיקר מגפרת האשלגן ומגפרת החמרן, ובימי-הביניים היו משתמשים בו שימושים רבים} בלע"ז:
 כורכמא רישקא. כרכום של גן קרויג אוריינטל {קרויג אוריינטל: כרכום (קורטום)} מזרחי הגדל בגנים:
 לזבה. הנך תלתא מיני לישקיה בחמרא:
 ולא מיעקרא. אינה נעקרת מליד לפי שהיו מפגי חוזקן של סמים ומתרפאה מן החולי:
 לירקונא תרי. מינייהו לשתת בשיכרא וזהו רפואתו:
 ומיעקר. מלהוליד:
 לזבה תלתא בחמרא. הדר נקט ליה משום הנך רפואות דנקט ואזיל:
 ואי לא כו'. כולהו לא מעלי אלא לזבה:
 קפיזי. כלי מחזיק ג' לוגין:
 שמכי. בצלים:
 פרסאי. גדולים הם:
 קום מזוביך. חדלי מזוביך כמו ויעמוד השמן (מלכים ב ד):
 וליבעתה. יבעתנה בלי ידיעתה פתאים:
 בונא. מלא אגרוף:
 מוריקא. כרכום:
 שבליתא. תלתן פנרגייג {פניוגרייג: חילבה (גרגרנית יוונית, צמח המשמש לתבלין)}:
 שיעי דדנא. מגופת חבית:
 ולשייפיה. לכשיורו במים: פשטינא. עשב שאינו גדל בקומה אלא הולך ופשט על גבי קרקע:
 חרונגא. מין עשב הוא שגדל אצל ההיגים:
 היגתא רומיתא. מין הגא הוא שנקראת רומיית:
 וליסבה בשחקי דכיתנא. יקחו אותו האפר בבלאי בגדי פשתן בקיץ:
 דעמר גופנא. קוטיון {כותנה}:
 ליכרי שב בירי. שבעה גומות:
 שבישתא דערלה. זמורות של כרם ילדה:
 כסא דחמרא. יאחזו כוס של יין בידה ותשב על הגומא:
 ולוקמה מהא. מעל גומא זו ושיבוה על זו ועל כל עמידה נימא לה קום מזוביך:
 ההמשך בעמוד הבא

⁴⁴⁴ הגהות הב"ח

רש"י

אמר ליה לגינאי: שקול גלימאי והב לי מישרא דכרתני.
 יהיב ליה ואכלה.
 אמר ליה: אושלן גלימיה ואיגני ביה קלי.
 איכרה גנא ביה.
 כד איחמם וקם, נפל פורתא פורתא מיניה.

עמוד
קודם:
קמחא דסמידא. קמח סולת:
וליסכה. יסוכו אותה ממנו:
דנעמיתא. בת היענה:
ליפתח לה חביתא דחמרא
לשמה. כלומר יין הרבה תשתה
 תמיד:
שערתא דמשתכח בכפותא
דכודנא חיותי. שעורה
 הנמצאת בגללי פרדה לבנה:
אי נקטא. לה בידה חד יומא
 פסקה מזובה תרי יומא אית
 דגרס נקטה חדא נימא גרעין
 אחד:
לירקונא. דאמרון לעיל קומא
 וגביא גילא וכורכמא תרי
 בשיכרא ומיעקר:
ואי לא. דלית ליה אי נמי עביד
 ולא אהני:
רישא דשיבוטא. ראש דג ששמו
 שיבוטא:
דמילחא. שהוא מלוח:
מוניני דקמצי. ציר חגבים:
דנקירי. מין עופות קטנים:
ולישפיה. ישפשפוהו בו:
בין תנור לגודא. בין תנור לכותל
 במקום חם שיזיע ויצא החולי:
הרוצה שיחממו. לזה:
יקנחנו בסדינו. יעטפנו בסדינו
 יפה או בסדין של חולה אחר של
 חולי זה:
עבד ליה רב כהנא. רפואה זו של
 סדין:
קירא דנישתרופי. שעה הצפה
 ונוטפת מכורת שנתמלאה
 ועודפת:
אהלא. אלוין { **אלואי"ן:**
אלואאי, אהל }:
תולענא. אדום:
עילא בר חמרא. עייר בן
 אתונות:
וליגלח. החולה:
מציעתא דרישיה. אמצעות
 ראשו:
ולישבוק ליה דמא מאפותיה.
 יקיז לעייר ממצחו:
ולותביה ארישיה. ישפך הדם
 על התגלחת:
ולזדהר מעיניה. שלא יכנס מדם
 זה בעיניו:
רישא דברחא. של איל:
דמנח בכבשא. כבוש בחומץ או
 בציר:
דבר אחר חוטרנא. חזיר טלוא
 בחברבורות מנומר:
מכבתותא דמישרי. מאמצע
 הערוגה שהם חריפים:

עמוד זה:
אושלן גלימך. השאילני
 הטלית:
ואיגני בה. ואישן בה:
קלי. מעט:
איכריך גנא. נכרך בה וישן בה:
נפל פורתא פורתא. קדחה
 הטלית מחום שריפת החולי
 שיצא עם הזיעה ונפלה חתיכות
 דקות:

24. קי, ב - קיא, א

ר"י

ומי שרי. לשתות כוס עיקרין:
 לא תעשו. קרי ביה לא תיעשו:
 ומסתרס מאליו. ואע"ג דסירוס
 אסור בידיים:
 והא אמר רב אשי. דההוא לאו
 סירוס הוא אלא רמות רוחא
 נקיטא ליה לתרגול ומשניטל
 הודו הוא מתאבל ואינו משמש
 אבל בסירוס אפילו ממילא
 אסור:
 אלא בסריס. הך דשרי למייתי
 כוס של עיקרין במי שהוא סריס
 כבר עסקינן:
 הכל מודים. אע"פ שנחלקו
 בבכור שאחזו דם אי מקיזין או
 אין מקיזין דהוי מטיל מום
 בבעל מום ואיכא למאן דשרי
 להקיזו ולעשות בו מום מודין
 הם במחמץ מנחה אחר מחמץ
 שכל עשיותיה של מנחה נאסרו
 בחימוץ:
 דכתיב לא תאפה חמץ לא
 תעשה חמץ. אפייה בכלל היתה
 ולמה יצאת להקיש אליה מה
 אפייה מיוחדת שהיא מעשה
 וחיבין עליה בפני עצמה כו'
 והכל מודים שאם לשה הראשון
 בחימוץ ובא השני וערכה
 בחימוץ והשלישי אפאה כולם
 חיבין:
 כורת. שאינו נותקן לגמרי אלא
 חותכן ותלויין בכיס:
 אלא בזקן. שפסק מלידה:
 והא אמר ר' יוחנן. בפרק מי
 שאחזו במסכת גיטין:
 הן הן החזירוני לנערותי.
 הרפואות האמורות שם למי
 שאינו בריא בתשמיש ואמר ר'
 יוחנן לאחר שזקנתי החזירוני
 אותן רפואות לנערותי לתשמיש
 אלמא זקן מוליד:
 אלא באשה. שאינו מצווה
 בפריה ורביה כדאמרי' ביבמות
 פרו ורבו ומלאו את הארץ
 וכבשוה איש דרכו לכבש ואין
 דרכה של אשה לכבש:

"לִירְקוּנָא - תְּרִין בְּשִׁכְרָא, וּמִיעָקֵר".

ומי שרי?!

והתניא:

"מניין לסירוס באדם שהוא אסור?

תלמוד לומר: "ובארצכם לא תעשו"⁴⁴⁵ (ויקרא כב, כד) -

בכם "לא תעשו",

דברי רבי חנינא!"

הני מילי - היכא דקא מיכוין,

הכא - מעצמו הוא.

דאמר רבי יוחנן:

הרוצה שיסרס - תרגול יטול כרבלתו, ומסתרס מאליו.

והאמר רב אשי:

רמות רוחא הוא דנקיטא ליה!

אלא, בסריס.

והאמר רבי חי'א בר אבא אמר רבי יוחנן:

קיא, הכל מודים במחמץ אחר מחמץ - שהוא חייב,

שנאמר: "לא תאפה חמץ"⁴⁴⁶ (ויקרא ו, ז),

"לא תעשה חמץ"⁴⁴⁷ (ויקרא ב, יא).

במסרס אחר מסרס - שהוא חייב,

שנאמר: "ומעוה וכתות ונתוק ופרות"⁴⁴⁸ (ויקרא כב, כד),

אם על "פרות" - חייב, על "נתוק" - לא כל שכן?!

אלא, להביא נותק אחר פורת - שהוא חייב!

ואלא, בזקן.

והאמר רבי יוחנן:

הן הן החזירוני לנערותי!

אלא, באשה.

ולרבי יוחנן בן ברוקא דאמר:

על שניהם הוא אומר: "ויברך אותם אלהים ויאמר להם ... פרו ורבו"⁴⁴⁹ (בראשית א, כח) -

מאי איכא למימר?

בזקינה.

אי נמי:

בעקרה.

⁴⁴⁵ ומעוה וכתות ונתוק ופרות לא תקריבו לה' ובארצכם לא תעשו

⁴⁴⁶ לא תאפה חמץ חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים הוא בחטאת ומאשם

⁴⁴⁷ כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'

⁴⁴⁸ ומעוה וכתות ונתוק ופרות לא תקריבו לה' ובארצכם לא תעשו

⁴⁴⁹ ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ

רש"י

מתני' מטבל כדרכו. מאכלו ופתו בחומץ: לא יסוד בהן יין וחומץ. דאין אדם סך אותו אלא לרפואה: אבל לא שמן וורד. לפי שדמיו יקרין ואינו מצוי ומוכחא מילתא דלרפואה עביד: שכן דרכו לסוד בחול. בלא מכה:

גמ'

קיוהא. יין שלא נתבשל כל צרכו בענביו קשה לשיניים: ליכא מכה מרפי. צומת הבשר והשיניים נרפים רחוקין זה מזה דשיילצי"ר {דישילצי"ר}: לחלוץ [מלה במלה: לחלוץ נעליים, אבל כאן הכוונה לרופף את החניכיים, שהיו דבקים יותר מדאי בשיניים] מתחלות:

25. קיא, א

משנה

החושש בשיניו - לא יגמע בהן את החומץ, אבל מטבל הוא בדרך, ואם נתרפא - נתרפא. החושש במתניו - לא יסוד יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן, ולא שמו וורד. בני מלכים - סכין שמו ורד על מנותיהו, שכן דרכו לסוד בחול. רבי שמעון אומר: כל ישראל - בני מלכים הם.

גמרא

רמי ליה רב אחא אריכא, דהוא רב אחא בר פפא, לרבי אבהו: תנן:

"החושש בשיניו - לא יגמע בהן את החומץ".

למימרא: דחומץ מעלי לשינים.

והכתוב: "פחמץ לשנים וכעשן לעינים"⁴⁵⁰ (משלי י, כו)!

לא קשיא:

הא - בקייהא דפרי,

הא - בחלא.

ואיבעית אימא:

הא והא בחלא,

הא - דאיכא מכה,

הא - דליכא מכה.

"איכא מכה" - מסי.

"ליכא מכה" - מרפי.

⁴⁵⁰ פחמץ לשנים וכעשן לעינים מן העצל לשלחיו

26. קיא, א

רש"י

לא יגמע ופולט. דמוכח דלרפואה היא:
לפני טיבול. לפני אכילה מותר שדרך היה לטבול בחומץ בכל יום והרואה אומר זהו טיבולו ולאחר טיבול אסור הכל יודעין שכבר סעד וטבל כל צרכו:
ונימא מדלפני טיבול שרי כו. דאין לך שאסור למקצת השבת ומותר למקצתו דהא שמעינן לרבא בפרק י"ט במסכת ביצה דאמר גבי טבילה הואיל בכי האי גוונא דקתני התם דאין מטבילין כלים בשבת ואדם טובל ואמרינן כלים מ"ט לא אמר רבא מפני שנראה כמתקן כלי אבל אדם נראה כמיקר ואמרי' תינח בשבת דשריא רחיצה ביוה"כ דאסור רחיצה והכל יודעין דטובל הוא ומתקן עצמו מאי איכא למימר הא איכא למיגזר אטו מתקן עור צבי ואמר רבא ליכא מידי דאיסור שבת דבשבת לישתרי וביוה"כ ליתסר והואיל ובשבת לא הוה למיסריה ביוה"כ נמי לא גזור עליה:
הכא גרסי' הדר ביה רבא מהא. דקודם טיבול ומוקי מתניתין במגמע ופולט כאביי וזו טאמרה תחלה והדר ביה:
דילמא מההיא הדר ביה. וסבר דביום הכפורים אסור לטבול ולא אמרינן הואיל וההיא איתמר ברישא:

"לא יגמע בהו את החומץ".

והתניא:

"לא יגמע ופולט, אבל מגמע ובלע".

אמר אביי:

כי תגן נמי מתניתין, 'מגמע ופולט' תגן.

רבא אמר:

אפילו תימא: 'מגמע ובלע',

כאן - לפני טיבול,

כאן - לאחר טיבול.

ונימא: מדלפני טיבול - שרי, לאחר טיבול - נמי שרי!
 דשמעינן ליה לרבא דאית ליה 'הואיל'!

דאמר רבא:

ליכא מידי דבשבת - שרי, וביום הכפורים - אסור, הואיל דבשבת - שרי, ביום הכפורים נמי שרי!

הדר ביה רבא מההך.

ממאי דמהך הדר ביה?
 דילמא מההיא הדר ביה!

לא סלקא דעתך,

דתניא:

"כל חייבי טבילות - טובלין בדרבן, בין בתשעה באב בין ביום הכפורים".

27. קיא, א-ב

רס"י

למימרא דרב. בקולי (נייא בכולי) שבת סבירא ליה כר' שמעון והא אמר כו':
האי מסוכרייא. בגד כורכין בברזא חבית של חרס מפני שאין הנקב שוח:
אסור להדוקיה. בנקב משום סחיטה ואע"ג דלא קא מכוין לסחוט אלמא לא ס"ל כר"ש בדבר שאין מתכוין:
הלכה כר' יהודה. בדבר שאין מתכוין דאסור:
בלי גברי. מתני לה לפלוגתא דרב ושמואל בלא אמוראים האמורים משמם אלא הם עצמם נחלקו בה:
תרגימנא. דלא תיקשי דרב אדרב:
הלכה כר"ש. דשרי בשמן וורד:
אבל לא מטעמיה. דאין הטעם כדבריו:
דאילו ר"ש סבר מסי. ואפ"ה שרי דאין לך דמותר ליה ואסור ליה:
מכלל דמסי. אפי' לת"ק דאי לאו דמסי למאי איצטרך ליה:
אע"ג דלא שכח. שמן וורד במקומו של זה הסך ממנו ודמיו יקרים והכל יודעין שאינו סכו אלא לרפואה שרי דכל ישראל בני מלכים הם ור' יהודה אוסר דמוכחא מילתא ורב נמי כר"י ס"ל אלא במקומו הוא דשרי דשכיח דסכין שמן וורד ולא מוכחא מילתא:

"החושש במתניו - לא יסוד יין וחומץ,

אבל סך הוא: את השמן.

ולא שמן וורד.

בני מלכים - סכין שמן וורד על מפותיהו, שפן דרפן לסוד בחול.

רבי שמעון אומר: כל ישראל - בני מלכים הם."

אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב:

הלכה כרבי שמעון.

למימרא: דרב כרבי שמעון סבירא ליה.

והאמר רב שימי בר חייא משמיה דרב:

האי מסוכרייא דנזייתא -

קיא, ב אסור להדוקיה ביומא טבא!

בההיא אפילו רבי שמעון מודה.

דאב"י ורבא דאמרי תרווייהו:

מודה רבי שמעון ב'פסיק רישיה ולא ימות'.

והאמר רב חייא בר אשי אמר רב:

הלכה כרבי יהודה.

ורב הנון בר אמי אמר שמואל:

הלכה כרבי שמעון.

ורב חייא בר אבין מתני לה בלא גברי,

רב אמר: הלכה כרבי יהודה,

ושמואל אמר: הלכה כרבי שמעון!

אלא אמר רבא:

אני וארי שבחבורה תרגימנא,

ומנו? רבי חייא בר אבין:

הלכה כרבי שמעון,

ולאו מטעמיה.

מאי "הלכה כרבי שמעון, ולא מטעמיה"?

אילימא: הלכה כרבי שמעון דשרי,

ולאו מטעמיה - דאילו רבי שמעון סבר: מסי,

ורב סבר: לא מסי.

וקבר רב: לא מסי!?

והא מדקתני:

"בני מלכים - סכין על גבי מפותיהו שמן וורד" - מכלל דמסי!

אלא: "הלכה כרבי שמעון" - דשרי,

"ולאו מטעמיה" - דאילו רבי שמעון סבר: אף על גב דלא שכח - שרי,

ורב סבר: אי שכח - אין,

ואי לא שכח - לא,

ובאתרא דרב שכח משחא דוורדא.

הדרן עלך שמונה שרצים